

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

МІКУЛІН ДЕНИС МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 349.6:630(477)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОВГОСТРОКОВОГО
ТИМЧАСОВОГО КОРИСТУВАННЯ ЛІСАМИ**

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор **Гетьман Анатолій Павлович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, проректор з наукової роботи, академік Національної академії правових наук України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Єрмоленко Володимир Михайлович**, Національний університет біоресурсів і природокористування України, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука.

кандидат юридичних наук, доцент **Шуміло Олексій Михайлович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6.

Захист відбудеться 28 лютого 2017 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано 24 січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Уркевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інститут довгострокового тимчасового користування лісами є яскравим прикладом зіткнення приватних і публічних інтересів. Приватні інтереси виражаються, як правило, в отриманні максимального прибутку від того чи іншого виду господарської діяльності, що провадиться на території лісової ділянки. Інтереси публічні полягають у задоволенні потреб населення у рекреаційному використанні лісових ресурсів, організації роботи з відтворення, охорони, недопущення виснаження лісу і забезпечення його раціонального використання.

Досягнення балансу публічних і приватних інтересів є запорукою економічного та екологічного добробуту України, її громадян у довгостроковій перспективі. У зв'язку з цим однією з найважливіших залишається проблема якості юридичної практики у сфері застосування лісового законодавства.

Існують численні правопорушення при використанні лісів, в тому числі при укладанні угод, пов'язаних з наданням лісових ділянок в довгострокове тимчасове користування, а також припиненням таких угод у разі недобросовісного виконання лісокористувачем своїх обов'язків, що свідчить про недоліки правового регулювання цього інституту та необхідність його вдосконалення.

Окремих аспектів правового регулювання використання та охорони лісів у своїх працях торкалися В. І. Андрейцев, С. О. Боголюбов, О. А. Галіновська, А. П. Гетьман, О. В. Глотова, В. М. Єрмоленко, Ю. Г. Жаріков, О. С. Колбасов, В. М. Комарницький, М. В. Краснова, О. І. Красов, О. Л. Мініна, В. П. Непийвода, Г. М. Полянська, О. В. Сасов, А. К. Соколова, М. В. Храмов, Ю. С. Шемшученко, С. М. Шершун, М. В. Шульга, О. М. Шуміло та ін.

У 2013 році була захищена кандидатська дисертація В. В. Семків за темою «Договори у сфері використання природних ресурсів: цивільно-правовий аспект», в якій автор проаналізувала договори тимчасового користування лісами з цивільно-правових позицій. Однак інститут довгострокового тимчасового користування лісами ще не був предметом комплексного наукового дослідження в Україні. Дотепер не розглянуто історію становлення строкового користування лісами в Україні, не наведено характеристики умов надання лісових ділянок у довгострокове тимчасове користування, не вивчено права та обов'язки лісокористувача, відсутні науково обґрунтовані рекомендації щодо усунення недоліків і прогалин чинного законодавства України в цій сфері. Це стало підставою для обрання автором цієї теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відповідно до цільових комплексних програм «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (державна реєстрація № 0111U000962) і «Проблеми вдосконалення правового регулювання користування

природними ресурсами та комплексами в Україні» (державна реєстрація № 0116U006161). Тема дисертації затверджена рішенням ученої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 7 від 15 березня 2013 року).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в комплексному науковому розробленні питань правового регулювання довгострокового тимчасового користування лісами в Україні, у виявленні проблем, що виникають у процесі регламентації відповідних суспільних відносин, а також у формулюванні наукових висновків щодо вдосконалення законодавства у зазначеній сфері.

Для досягнення сформульованої мети поставлено такі завдання:

- висвітлити етапи розвитку доктрини лісового права;
- сформулювати визначення поняття правового інституту довгострокового тимчасового користування лісами в Україні;
- визначити основні умови надання лісових ділянок у довгострокове тимчасове користування лісами в Україні;
- установити компетенцію органів державної влади та постійних лісокористувачів щодо довгострокового тимчасового користування лісами в Україні;
- встановити права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах довгострокового користування лісами в Україні;
- визначити поняття та види правопорушень, пов'язаних із тимчасовим користуванням лісами в Україні;
- з'ясувати актуальні проблеми, що виникають у зв'язку з реалізацією юридичної відповідальності за правопорушення у сфері довгострокового тимчасового користування лісами в Україні;
- проаналізувати зарубіжний досвід запобігання правопорушенням у сфері довгострокового тимчасового користування лісами та можливості його впровадження в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в галузі охорони, захисту та використання лісів.

Предметом дослідження виступає правове регулювання довгострокового тимчасового користування лісами.

Методи дослідження були обрані відповідно до мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження. Методологічну основу дослідження становлять сучасні методи наукового пізнання, закони і принципи матеріалістичної діалектики та формальної логіки, об'єктивно існуючі закономірності соціально-економічного розвитку. За допомогою діалектичного методу пізнається правова природа інституту довгострокового тимчасового користування лісами, з'ясовуються тенденції його розвитку, пояснюються етапи розвитку і кодифікації лісового законодавства.

Логіко-семантичний підхід застосовувався при розробці понятійного апарату, зокрема визначень інституту довгострокового тимчасового користування лісами, правопорушень, пов'язаних з тимчасовим користуванням лісами в Україні. Порівняльно-правовий метод дав можливість дослідити зарубіжний досвід запобігання правопорушенням у сфері довгострокового тимчасового користування лісами та можливості його упровадження в Україні. Формально-логічний допоміг розкрити положення вітчизняних нормативно-правових актів щодо правового регулювання розглядуваних відносин. Оперування логіко-семантичним і системно-структурним методами сприяло формулюванню поняття «правовий інститут довгострокового тимчасового користування лісами в Україні».

Теоретичні підвалини дисертації становлять наукові роботи вітчизняних і зарубіжних учених у галузі екологічного, господарського, податкового, цивільного права та інших галузей знань, що стосуються проблем досліджуваного правового інституту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана робота є першим в еколого-правовій науці України комплексним дослідженням правового регулювання довгострокового тимчасового користування лісами. Найбільш значущими результатами, що розкривають новизну дисертаційної роботи, можна вважати такі положення, висновки і пропозиції.

Уперше:

– розроблено пропозиції щодо удосконалення правового регулювання довгострокового тимчасового користування лісами. Встановлено необхідність: 1) врегулювання на законодавчому рівні правового статусу та компетенції комісії обласних державних адміністрацій щодо виділення лісових ділянок у довгострокове тимчасове користування; 2) внесення змін до ст. 18 Лісового кодексу України 2006 року з формулювання нової частини, якою передбачатиметься прийняття Кабінетом Міністрів України типової форми договору довгострокового тимчасового користування лісами; 3) створення відкритого державного реєстру договорів довгострокового тимчасового користування лісами; 4) передбачення нормами Лісового кодексу України 2006 року окремого порядку ведення реєстру договорів довгострокового тимчасового користування, правових наслідків недодержання законодавчих вимог щодо реєстрації зазначених договорів в органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства; 5) запровадження конкурсу на укладення договору про довгострокове тимчасове користування лісовою ділянкою на аукціоні; 6) скорочення максимального строку довгострокового тимчасового користування лісами з п'ятдесяти до двадцяти п'яти років; 7) внесення змін до Земельного кодексу України та Лісового кодексу України 2006 року і класифікатора обмежень та обтяжень у використанні земельних ділянок щодо встановлення нового обмеження у використанні земель – умови забезпечення режиму довгострокового тимчасового користування лісами; 8) узгодження положень Закону

України «Про мисливське господарство та полювання» та Лісового кодексу України 2006 року шляхом внесення змін до ч. 6 ст. 21 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» про те, що відносини між власниками або користувачами лісами у межах лісових ділянок і користувачами мисливських угідь регулюються відповідними договорами;

– обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання припинення довгострокового користування лісами в односторонньому порядку. Запропоновано викласти ч. 2 ст. 78 Лісового кодексу України 2006 року в такій редакції: «Припинення права використання лісових ресурсів здійснюється в установленому порядку шляхом:

- 1) анулювання лісорубного квитка або лісового квитка органами, які їх видали;
- 2) скасування рішення органу, на підставі якого надано право використання лісових ресурсів;
- 3) припинення дії договору, що укладався для цілей використання лісових ресурсів»;

– доведено необхідність попереднього подання тимчасовими лісокористувачами планувальної та графічної інформації про об'єкти будівництва при отриманні погоджень на розміщення тимчасових споруд;

– запропоновано визначення правопорушення, пов'язаного з тимчасовим користуванням лісами, як протиправного винного соціально шкідливого діяння, що посягає на регламентований порядок тимчасового користування лісами, за вчинення якого законодавством встановлено юридичну відповідальність;

– встановлено вплив конфлікту інтересів органів місцевого самоврядування, постійних і тимчасових лісокористувачів, а також представників громадськості на стан реалізації юридичної відповідальності за правопорушення у сфері довгострокового тимчасового користування лісами. Виокремлено різновиди таких конфліктів: 1) конфлікт між тимчасовим та постійним лісокористувачами, а також представниками громадськості через недотримання першим істотних умов договору довгострокового тимчасового користування; 2) конфлікт між потенційним тимчасовим лісокористувачем та органами місцевого самоврядування з приводу необґрунтованої відмови у виділенні лісової ділянки у користування;

удосконалено:

– тлумачення юридичного поняття «довгострокове тимчасове користування лісами», під яким пропонується розуміти основане на договорі строкове платне користування лісами у межах лісових ділянок, які виділяються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних та освітньо-виховних цілей, проведення науково-дослідних робіт;

– наукову періодизацію законодавчого регулювання строкового користування лісами на території України, яку можна поділити на дореволюційний, радянський та сучасний періоди;

– теоретичне обґрунтування існування правового інституту довгострокового тимчасового користування лісами в Україні, що є підґрунтям для подальшого розвитку доктрини лісового права;

набули подальшого розвитку:

– висновок про правову природу договору довгострокового тимчасового користування лісами як самостійного юридичного титулу володіння природним ресурсом та відсутність у ньому ознак оренди;

– уявлення про позитивний досвід запобігання правопорушенням у сфері довгострокового тимчасового користування лісами зарубіжних країн, що мають суттєві успіхи у лісовому господарстві.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені в дисертації положення, висновки і рекомендації спрямовані на наукове осмислення правового регулювання довгострокового тимчасового користування лісами та визначення шляхів його подальшого удосконалення, тому становлять як теоретичний, так і практичний інтерес.

Результати дослідження можуть бути використані: а) у науково-дослідницькій сфері – як основа для подальшого дослідження тимчасового користування лісами; б) у правотворчості – для удосконалення та розвитку законодавчого забезпечення державної політики у сфері лісового господарства; в) у правозастосовній діяльності – для покращення ефективності запобігання правопорушенням, пов'язаним з тимчасовим користуванням лісами; г) у навчальному процесі – при викладанні курсу «Екологічне право», написанні науково-практичних та методичних посібників, спецкурсів, монографій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та доповідалися на таких науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7–8 серпня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та стан дотримання прав людини в Україні» (м. Львів, 14–15 серпня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку» (м. Запоріжжя, 21–22 серпня 2015 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція «Наукова дискусія: теорія, практика, інновації» (м. Київ, 28–29 серпня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства» (м. Харків, 4–5 вересня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Дніпропетровськ, 4–5 вересня 2015 р.).

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції викладено у 12 наукових

працях, зокрема: 6 наукових статтях, 5 з яких опубліковані у фахових наукових виданнях України, а 1 – в зарубіжному фаховому виданні, а також тезах 6 доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (всього 308 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінки, з них основний текст – 185 сторінок, список використаних джерел – 37 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, розкриваються її сутність і стан наукового розроблення, визначаються зв'язок з науковими програмами, планами, темами, мета й завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічна й теоретична база, формулюється наукова новизна одержаних результатів, наводяться дані про апробацію результатів дисертаційної роботи.

Розділ 1. «Нормативно-правове регулювання відносин довгострокового тимчасового користування лісами» складається з 2-х підрозділів, присвячених огляду історії розвитку доктрини лісового права, аналізу поняття довгострокового тимчасового користування лісами в Україні, характеристики інституту довгострокового тимчасового користування лісами в лісовому праві України.

У *підрозділі 1.1. «Правова доктрина лісового права»* викладено історію розвитку лісового законодавства щодо права користування лісами у радянський та сучасний періоди. З'ясовано, що у спадщині науки лісового права України відсутні спеціальні наукові дослідження, присвячені проблемам довгострокового тимчасового користування лісами.

Порівняно правові норми основних законодавчих актів радянської доби, що регулювали відносини тимчасового користування лісами, з нормами чинного Лісового кодексу України, на підставі чого зроблено відповідні висновки. Зокрема, констатовано, що сьогодні в Україні відбувається процес значного розширення прав суб'єктів у сфері приватної власності на природні ресурси. Це стосується як конституційного закріплення права приватної власності на ліси, так і удосконалення норм права користування лісами. Аргументовано, що правове регулювання лісового господарства повинно ґрунтуватися на багатоцільовій моделі, принципом якої є невиснажливе, безперервне та постійне лісокористування. Реалізація цього принципу повинна зумовити оптимізацію всіх видів використання лісових ресурсів і досягнення економічних, екологічних та соціальних цілей.

У *підрозділі 1.2. «Правовий інститут довгострокового тимчасового користування лісами в Україні»* описано основні законодавчі зміни, що відбулися у зв'язку з прийняттям нової редакції Лісового кодексу України, зокрема ті, які стосуються комплексу правових норм, що регулюють відносини довгострокового тимчасового користування лісами. Звернено увагу на декілька суттєвих законодавчих новел, що мають значення для дослідження: 1) формулювання принципово

нового підходу у розмежуванні земельних та лісових правовідносин, закріплення нових категорій лісового та земельного права; 2) відображення концептуально іншого підходу у визначенні об'єкта права тимчасового користування, на відміну від попередньої редакції Лісового кодексу України; 3) розширення цілей, для яких може надаватися природний об'єкт у довгострокове тимчасове користування; 4) законодавча зміна процедури одержання права на довгострокове тимчасове користування лісами.

З'ясовано, що у правовому значенні право довгострокового тимчасового користування лісами характеризуються специфічними рисами, які визначають особливу юридичну природу зазначеного виду спеціального використання лісів, а саме: 1) об'єктом користування; 2) підставою виникнення; 3) строком користування; 4) цілями користування; 5) особливостями плати за користування; 6) юридичною долею об'єкта користування.

У підрозділі аргументовано, що сукупність норм, які регулюють відносини довгострокового тимчасового користування лісами, становлять простий правовий інститут лісового права України.

Розділ 2. «Організаційно-правове забезпечення довгострокового тимчасового користування лісами» складається з 3-х підрозділів, присвячених характеристиці механізму довгострокового тимчасового користування лісами та основним недолікам правового регулювання передачі лісів для відповідних цілей.

У підрозділі 2.1. «Умови надання лісових ділянок у довгострокове тимчасове користування лісами в Україні» описано правові підстави передачі лісів у довгострокове тимчасове користування. Серед них особливу увагу звернено на значення договору як підстави виникнення зазначених правовідносин, що у відповідності до вимог Лісового кодексу України укладається між постійним та тимчасовим лісокористувачами. Висловлено думку про те, що договір довгострокового тимчасового користування лісами є основною і обов'язковою умовою передачі у користування лісів, які знаходяться як у державній, комунальній, так і у приватній власності. Встановлено, що юридична природа договору довгострокового тимчасового користування лісами не має орендного характеру, оскільки, по-перше, відповідно до чинного законодавства використання корисних властивостей лісів на умовах довгострокового тимчасового користування здійснюється на підставі договору довгострокового тимчасового користування лісами, а не оренди, по-друге, сторонами такого договору є постійний та тимчасовий лісокористувачі, а не орендар та орендодавець, по-третє, платою за користування лісами державної та комунальної форми власності є рента, що справляється відповідно до вимог Податкового кодексу України, а не орендні платежі.

Проаналізовано чинний законодавчий механізм справляння плати за довгострокове тимчасове користування лісами, виявлено суттєві недоліки податкового та бюджетного законодавства у методиці формування розміру ставок рентної плати за тимчасове користування

лісами, особливостей її справляння і зарахування коштів до відповідних бюджетів.

Запропоновано зменшити у законодавстві України строк передачі лісів у двогострокове тимчасове користування з 50 до 25 років, оскільки чинний термін користування лісами не відповідає ані строкам на повернення капіталу, що вкладається лісокористувачем у створення господарської інфраструктури для експлуатації лісових ресурсів, ані віку стиглості породи лісу, що в кінцевому рахунку ставить під сумнів необхідність тривалого користування лісами тимчасовими користувачами.

У підрозділі 2.2. «Компетенція органів державної влади та постійних користувачів щодо довгострокового тимчасового користування лісами в Україні» досліджено правовий статус суб'єктів, до компетенції яких згідно з нормами Лісового кодексу України входить вирішення питання про передання лісів тимчасовим користувачам у довгострокове тимчасове користування. Описано особливості процедури оформлення права довгострокового тимчасового користування, та звернено увагу на те, що виділення лісових ділянок регулюється, як правило, нормами локального характеру. Доведено, що відсутність єдиних уніфікованих правил, що регулюють процедуру надання права на довгострокове тимчасове користування лісами, призводить до того, що на місцевому рівні створюються значні перешкоди для одержання такого права тимчасовими лісокористувачами. Запропоновано прийняти загальнодержавний порядок передачі лісів у довгострокове тимчасове користування, що буде обов'язковим для застосування як органами державної влади, так і органами місцевого самоврядування.

Встановлено, що зміни у законодавстві щодо передачі повноважень погодження виділення лісів від територіальних управлінь лісового та мисливського господарства до Державного агенства лісових ресурсів України, не відповідає сучасному напряму адміністративної реформи, оскільки вдосконалення системи державного управління лісового господарства передбачає, насамперед, його децентралізацію.

Акцентовано увагу на відсутності законодавчого регулювання статусу комісій обласних державних адміністрацій щодо виділення лісових ділянок у довгострокове тимчасове користування. З'ясовано, що на обласному рівні правового регулювання встановлюються додаткові вимоги погодження клопотання тимчасового користувача з територіальними органами санітарно-епідеміологічної служби, управління культури і туризму облдержадміністрації, органу охорони культурної спадщини тощо, про отримання лісової ділянки. Вказано, що такі умови є корупціогенними та мають бути усунені на законодавчому рівні.

У підрозділі 2.3. «Права та обов'язки тимчасових лісокористувачів на умовах довгострокового користування в Україні» класифіковано права і обов'язки сторони договору – тимчасового користувача на ті, що передбачені в договорі, та ті, що передбачені у законі. Останні поділено на дві підгрупи: ті, які характерні для лісокористувачів у цілому, і ті, які характерні

тільки для відносин тимчасового користування лісами.

Перша підгрупа здебільшого складається з правових норм, що регламентують охорону лісів і встановлюють відповідальність за порушення у сфері використання лісів. Ця класифікація застосовна до всіх видів природокористувачів, в тому числі і лісокористувачів. Особливістю цієї категорії прав і обов'язків тимчасового та постійного лісокористувача є те, що вони визначаються законом й обов'язкові для виконання незалежно від того, передбачені вони в договорі чи ні. Друга підгрупа прав та обов'язків тимчасових лісокористувачів переважно міститься в статті 20 Лісового кодексу України, зі змісту якої випливає особливості правового статусу тимчасового користувача у відносинах довгострокового тимчасового користування лісами.

Наголошено на низці законодавчих прогалин, які виникають у зв'язку з реалізацією тимчасовими користувачами своїх прав по відношенню до переданих їм лісових ділянок. Серед них особливу увагу на себе звертають ті, які пов'язані з відсутністю детальної регламентації характеру господарської діяльності, що може здійснюватися користувачами на лісовій ділянці у межах реалізації культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних, освітньо-виховних цілей, науково-дослідних робіт. Чимало суперечностей на практиці пов'язані з реалізацією права лісокористувачів за погодженням із постійними лісокористувачами у встановленому порядку зводити тимчасові будівлі та споруди, необхідні для ведення господарської діяльності. На основі детального аналізу запропоновано конкретні законодавчі зміни задля усунення відповідних прогалин.

Розділ 3. «Відповідальність за правопорушення у сфері довгострокового тимчасового користування лісами» складається з 3-х підрозділів, присвячених дослідженню особливостей юридичної відповідальності за скоєння адміністративних, цивільних, кримінальних та дисциплінарних правопорушень у сфері тимчасового лісокористування, вивчено зарубіжний досвід боротьби з правопорушеннями, які найчастіше трапляються у сфері тимчасового лісокористування.

У підрозділі 3.1. «Поняття та види правопорушень, пов'язаних із тимчасовим користуванням лісами в Україні» з'ясовано, що під правопорушенням, пов'язаним з тимчасовим користуванням лісами, потрібно розуміти протиправне винне соціально шкідливе діяння, яке посягає на регламентований порядок тимчасового користування лісами, за вчинення якого законодавством встановлено юридичну відповідальність.

Об'єктом правопорушення, пов'язаного з тимчасовим користуванням лісами, виступають суспільні відносини у сфері охорони та використання лісів. Предметом правопорушення є конкретна лісова ділянка, права власників або уповноважених ними осіб, тимчасових лісокористувачів тощо. Об'єктивна сторона правопорушення, пов'язаного з тимчасовим користуванням лісами, – це конкретне діяння (дія або бездіяльність) особи, що посягає на законні

інтереси учасників лісових відносин, наслідком чого є порушення законних прав фізичних та юридичних осіб та заподіяння їм шкоди. Суб'єкти правопорушення, пов'язаного з тимчасовим користуванням лісами, – це фізичні та юридичні особи, які порушили норми законодавства України в частині регулювання тимчасового користування лісами. Суб'єктивною стороною правопорушення, пов'язаного з тимчасовим користуванням лісами, є внутрішнє психічне ставлення суб'єкта до вчинюваного діяння, тобто як порушник ставиться до свого вчинку.

З'ясовано, що чинне законодавство містить детальне формулювання складів правопорушень, за скоєння яких настає адміністративна, цивільна, кримінальна та дисциплінарна відповідальність. Особливості адміністративної відповідальності полягають у тому, що склади лісопорушень містять численні посилання на підзаконні акти, норми яких повинні дотримуватися тимчасові лісокористувачі, а також для настання адміністративної відповідальності першочерговим є власне факт забруднення, засмічення, порубки, пошкодження лісів, а не завдання шкоди. Цивільна відповідальність реалізується таким чином, що у разі завдання майнової шкоди, порушення договору, умов лісокористування на винну особу покладається обов'язок відшкодувати шкоду, сплатити неустойку або відшкодувати збитки. Кримінальна відповідальність у сфері тимчасового лісокористування настає за вчинення злочину, передбаченого ст. 246 КК України, – незаконну порубку лісу, що становить підвищену соціальну небезпеку через істотність завданої шкоди або посягання на особливі лісові об'єкти (заповідники, території природно-заповідного фонду, інші особливо охоронювані ліси). Дисциплінарна відповідальність за порушення лісового законодавства, пов'язана з тимчасовим користуванням лісами, яка настає за правопорушення службових осіб, коли вони збігаються з порушенням норм трудового законодавства.

У підрозділі 3.2. «Проблеми реалізації юридичної відповідальності за правопорушення у сфері довгострокового тимчасового користування лісами в Україні» узагальнено судову практику щодо спорів, які виникають у сфері довгострокового тимчасового користування лісами.

З'ясовано, що основні спори у сфері тимчасового лісокористування виникають у зв'язку зловживаннями тимчасовими користувачами своїми правами, що передбачені законодавством та договорами. Серед них, зокрема, є випадки перешкоджання вільному доступу місцевих мешканців у ліси, несанкціонована порубка лісу, зведення на взятих у тимчасове користування лісових ділянках капітальних споруд. Наголошено на тому, що внаслідок нормативної невизначеності понять «тимчасова будівля» та «споруда» виникають спірні ситуації, коли тимчасовими користувачами на лісовій ділянці розміщують капітальні споруди для використання у господарській діяльності, що суперечить чинному законодавству. Запропоновано механізм удосконалення оформлення права на довготривале тимчасове користування лісами шляхом встановлення обов'язкових вимог подання тимчасовими лісокористувачами до обласних державних адміністрацій планувальної та графічної інформації про об'єкти будівництва, задля

вирішення у кожному конкретному випадку питання про тимчасовий або капітальний характер споруд.

Встановлено, що до типових порушень, що вчиняється органами державної влади, місцевого самоврядування, їх службовими та посадовими особами, можна віднести випадки, пов'язані з оскарженням неправомірних дій державних адміністрацій, обласних управлінь лісового та мисливського господарства щодо необгрунтованості відмов у наданні права двогострокового тимчасового користування лісами. Визначено, що правовий статус комісій державних адміністрацій з питань розподілу лісових ресурсів місцевого значення та виділення в платне довгострокове тимчасове користування лісових ділянок є таким, що не визначений чинним законодавством, а, отже, це ставить під сумнів правомірність прийняття цими суб'єктами юридичних рішень.

Стверджується, що процедура ухвалення рішень та надання погоджень при виділенні лісових ділянок залишається непрозорою і корумпованою, що детермінує численні зловживання, пов'язані з тимчасовим користуванням лісами, зокрема необгрунтовані відмови у виділенні лісових ділянок зацікавленим особам.

У підрозділі 3.3. «Зарубіжний досвід запобігання правопорушенням у сфері довгострокового тимчасового користування лісами» описано релевантний досвід Канади, США, Латвії, Російської Федерації та Республіки Білорусь у боротьбі з протиправними діями, що виникають у відносинах тимчасового лісокористування, на основі зарубіжного законодавства надано пропозиції щодо можливості удосконалення чинного механізму запобігання лісовим правопорушенням.

Аналіз лісового права Канади дозволяє констатувати, що найбільш подібним до договору довгострокового тимчасового лісокористування у законодавстві цієї держави є ліцензія на лісогосподарське виробництво, відповідно до якої лісокористувач уповноважений здійснювати господарське управління лісами, включно зі стратегічним та оперативним плануванням використання та відновлення лісових ресурсів, будівництво лісовозних доріг, забезпечувати захист лісу. Окремі положення ліцензійної угоди варто запозичити й на вітчизняних теренах, адже однією з можливих форм реалізації інституційних реформ у лісовому секторі є покладення функцій господарського управління лісами на приватні підприємства.

Корисним для України є досвід залучення громадськості до управління лісовим сектором у США. Відповідно до Закону про національну екологічну політику, органи управління лісами США зобов'язані залучати населення до процесу управління лісами на стадії планування та реалізації проектів індустріального розвитку, що впливають на ліси, а також при плануванні і здійсненні лісокористування на регіональному та місцевому рівнях, в тому числі на рівні розробки регіональних і федеральних правил з управління лісами та лісокористування.

Констатовано негативний досвід РФ у розбудові лісової галузі, зокрема прорахунки у

запровадженні аукціонів на отримання права тимчасового лісокористування, оскільки механізм рекреаційного лісокористування залишився непрозорим і корупційним, як свідчать російські експерти та підприємці.

З'ясовано, що на відміну від України, за законодавством Республіки Білорусь використання ділянок лісового фонду в культурно-оздоровчих, туристичних, інших рекреаційних та спортивних цілях відбувається на підставі договору оренди ділянки лісового фонду, який укладається відповідно до типової форми договору оренди ділянки лісового фонду для здійснення лісокористування, затвердженої Міністерством лісового господарства Республіки Білорусь. Прикметно, що типова форма договору, окрім прав і обов'язків сторін (орендаря та орендодавця), передбачає обов'язки третьої особи – юридичної особи, яка веде лісове господарство (тобто лісогосподарського підприємства, на території якого надається ділянка). Останнє має здійснювати державний контроль за використанням, охороною та захистом лісового фонду, надавати орендареві методичну допомогу у виборі способів та методів лісовідновлення на вирубках, складати проекти створення лісових культур, забезпечувати орендаря посадковим матеріалом для створення лісових культур на договірній основі.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснене теоретичне узагальнення і подано вирішення наукового завдання, що полягає у розробці нових наукових положень про правове регулювання довгострокового тимчасового користування лісами, його особливості, а також вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення механізму реалізації норм, що регулюють відносини довгострокового тимчасового користування лісами. На підставі цього можна зробити висновки.

1. Правовий інститут довгострокового тимчасового користування лісами в Україні сформувався під впливом успадкування радянської моделі регулювання відносин користування лісами на основі правового режиму користування природними ресурсами винятково державної форми власності. Встановлено, що найбільш ґрунтовний внесок у наукове розв'язання проблем права лісокористування зробили О. С. Колбасов, О. І. Крассов, М. В. Храмов. Констатовано відсутність глибоких фахових наукових досліджень з питань довгострокового тимчасового користування лісами в Україні.

2. Аналіз лісового законодавства України дозволив з'ясувати значущі новели Лісового кодексу України. Зокрема, у законодавстві було сформовано принципово відмінну методику розмежування земельних та лісових правовідносин, закріплено нові категорії лісового і земельного права, відображено концептуально інший підхід у визначенні об'єкта права тимчасового користування, розширено цілі для яких може надаватись природний об'єкт у довгострокове тимчасове користування, змінено процедуру одержання права на довгострокове

тимчасове користування лісами. З урахуванням сучасної концепції розвитку екологічного права запропоновано розуміти під сукупністю норм, що регулюють суспільні відносини довгострокового тимчасового користування, простий правовий інститут лісового права України.

3. Встановлено змістовні відмінності правової природи договору про довгострокове тимчасове користування лісами від угод про оренду лісів. По-перше, відповідно до чинного законодавства, використання корисних властивостей лісів на умовах довгострокового тимчасового користування здійснюється на підставі договору довгострокового тимчасового користування лісами. По-друге, сторонами такого договору є постійний та тимчасовий лісокористувачі, а не орендар та орендодавець.

Дослідження регламентації механізму рентної плати за тимчасове користування лісами дозволило констатувати прогалини правового регулювання на підзаконному рівні. З огляду на комплексний характер методики формування рентних ставок запропоновано передати відповідні повноваження від обласних до сільських, селищних, міських рад.

4. З огляду на законодавчу прогалину у сфері регулювання припинення довгострокового користування лісами в односторонньому порядку ч. 2 ст. 78 Лісового кодексу України запропоновано викласти у такій редакції: «Припинення права використання лісових ресурсів здійснюється в установленому порядку шляхом:

- 1) анулювання лісорубного квитка або лісового квитка органами, які їх видали;
- 2) скасування рішення органу, на підставі якого надано право використання лісових ресурсів;
- 3) припинення дії договору, що укладався для цілей використання лісових ресурсів».

5. Встановлено, що в Україні існує значна кількість спорів, пов'язаних з виділенням лісових ділянок для довгострокового тимчасового користування лісами на місцях. Констатовано необхідність законодавчого регулювання порядку ведення державного реєстру договорів довгострокового тимчасового користування; визначення правового статусу комісій обласних державних адміністрацій щодо виділення лісових ділянок у довгострокове тимчасове користування; запровадження конкурсу на укладення договору про довгострокове тимчасове користування лісовою ділянкою на аукціоні. Аргументовано зменшення максимального терміну довгострокового тимчасового користування лісами і запровадження обов'язкового попереднього подання тимчасовими лісокористувачами планувальної та графічної інформації про об'єкти будівництва при отриманні погоджень на розміщення тимчасових споруд та будівель.

6. У структурі правової охорони лісів важливе місце посідає інститут юридичної відповідальності за правопорушення, пов'язані з тимчасовим користуванням лісами. Відповідно до загальної класифікації видів юридичної відповідальності виокремлено адміністративні, цивільні, кримінальні та дисциплінарні правопорушення. Правопорушення, пов'язане з

тимчасовим користуванням лісами, запропоновано розуміти як протиправне винне соціально шкідливе діяння, яке посягає на регламентований порядок тимчасового користування лісами, за вчинення якого законодавством встановлено юридичну відповідальність.

7. Констатовано, що найтипівішими зловживаннями з боку довгострокових тимчасових лісокористувачів є перешкоджання вільному доступу місцевих мешканців у ліси, зведення на взятих у тимчасове користування лісових ділянках капітальних споруд, несанкціонована порубка лісу тощо. Механізм ухвалення рішень та надання погоджень при виділенні лісових ділянок залишається непрозорим і корумпованим, що детермінує численні зловживання, пов'язані з тимчасовим користуванням лісами, зокрема необґрунтовані відмови у виділенні лісових ділянок зацікавленим особам.

8. На підставі вивчення досвіду Канади, США, РФ, Республіки Білорусь, Молдови та Латвії зроблено висновки про необхідність комплексного підходу до запобігання правопорушенням у сфері довгострокового тимчасового користування лісами, а також широкої взаємодії громадськості, тимчасових лісокористувачів та органів державної влади і місцевого самоврядування. Обґрунтовано невідкладність підвищення рівня професійної підготовки працівників органів контролю за дотриманням стандартів користування лісами, подальшої деталізації прав та обов'язків тимчасових лісокористувачів, пошуку нових способів залучення населення до процесу господарського управління лісовими ділянками для запобігання можливим конфліктам.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мікулін Д. М. Пріоритетні напрями запровадження зарубіжного досвіду у сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним із тимчасовим користуванням лісами / Д. М. Мікулін // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2015. – № 3. – С. 173–179.

2. Мікулін Д. М. Щодо проблеми визначення природи договору довгострокового тимчасового користування лісами / Д. М. Мікулін // Право і суспільство. – 2015. – № 5-2 частина 2 / 2015. – С. 110–116.

3. Мікулін Д. М. Щодо питання про місце довгострокового тимчасового користування лісами в системі лісового права України / Д. М. Мікулін // Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». – 2015. – № 34 том 2. – С. 51–55.

4. Мікулін Д. М. Поняття й види правопорушень, пов'язаних із тимчасовим користуванням лісами, в Україні / Д. М. Мікулін // Jurnalul juridic national: teorie și practică = Национальный юридический журнал : теория и практика (г. Кишинёв, Республика Молдова). – 2015. – № 4/1 (14). – С. 98–104.

5. Мікулін Д. М. Розвиток лісового права на українських землях у ХІХ столітті [Електронний

ресурс] / Д. М. Мікулін // Теорія і практика правознавства. – 2015. – Вип. 1 (7). – Режим доступу: <http://tlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/%D0%9C%D1%96%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD-%D1%81%D1%82..pdf> – Заголовок з екрану.

6. Мікулін Д. М. Проблеми реалізації юридичної відповідальності за правопорушення у сфері довгострокового тимчасового користування лісами в Україні / Д. М. Мікулін // Проблеми законності. – 2015. – № 130. – С. 135-144.

7. Мікулін Д. М. Цілі надання лісів у довгострокове тимчасове користування за законодавством України / Д. М. Мікулін // «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 7-8 серпня 2015 р.) – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. – С. 37–39.

8. Мікулін Д. М. Проблеми законодавчого регулювання строків надання лісів у довгострокове тимчасове користування / Д. М. Мікулін // «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 14–15 серпня 2015 р. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. – С. 122–123.

9. Мікулін Д. М. Проблеми законодавчої процедури надання лісів у довгострокове тимчасове користування / Д. М. Мікулін // «Сучасні правові системи світу: тенденції та фактори розвитку»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 21–22 серпня 2015 року. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2015. – С. 55–58.

10. Мікулін Д. М. Деякі особливості цивільно-правових правопорушень, пов'язаних з тимчасовим користуванням лісами / Д. М. Мікулін // «Наукова дискусія: теорія, практика, інновації : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова дискусія: теорія, практика інновації» (м. Київ, 28–29 серпня 2015 р.) / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ : ГО «ЮМП», 2015. – С. 124–127.

11. Мікулін Д. М. До питання реалізації юридичної відповідальності за правопорушення у сфері довгострокового тимчасового користування лісами в Україні / Д. М. Мікулін // «Стан та перспективи розвитку юридичної науки: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 4–5 вересня 2015 р. – Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2015. – С. 57–61.

12. Мікулін Д. М. Деякі аспекти зарубіжного досвіду запобігання правопорушенням у сфері довгострокового тимчасового користування лісами / Д. М. Мікулін // «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства»: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 4–5 вересня 2015 р. – Х. : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2015. – С. 35–38.

АНОТАЦІЯ

Мікулін Д. М. Правове регулювання довгострокового тимчасового користування лісами. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню сутності правового регулювання довгострокового тимчасового користування лісами.

Удосконалено законодавче визначення поняття довгострокового тимчасового користування лісами, з'ясовано особливості довгострокового тимчасового користування лісами, встановлено місце норм, що регулюють відносини довгострокового тимчасового користування лісами, у системі лісового права України.

Особлива увага приділена висвітленню правового регулювання процедури надання права на довгострокове тимчасове користування лісами, визначенню правового статусу учасників цих правовідносин, вивченню правопорушень у сфері тимчасового користування лісами, а також відповідальності за них, ознайомленню з зарубіжним досвідом боротьби з правопорушеннями у сфері тимчасового користування лісами.

Унаслідок проведеного дослідження внесено пропозиції з удосконалення чинного законодавства України, що регулює відносини довгострокового тимчасового користування лісами.

Ключові слова: довгострокове тимчасове користування лісами, договір довгострокового тимчасового користування лісами, корисні властивості лісів, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів, правопорушення, пов'язані з тимчасовим користуванням лісами.

АННОТАЦИЯ

Микулин Д. М. Правовое регулирование долгосрочного временного пользования лесами. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2017.

Диссертация посвящена исследованию сущности правового регулирования долгосрочного временного пользования лесами.

Усовершенствовано законодательное определение понятия долгосрочного временного пользования лесами, под которым предложено понимать основанное на договоре срочное платное

пользование лесами в пределах лесных участков, которые выделяются для нужд охотничьего хозяйства, культурно-оздоровительных, рекреационных, спортивных, туристических и образовательно-воспитательных целей, проведения научно-исследовательских работ. Выявлены особенности долгосрочного временного пользования лесами, которые проявляются в: 1) объекте пользования; 2) основаниях возникновения; 3) сроке пользования; 4) целях пользования; 5) особенностях платы за пользование; 6) юридической судьбе объекта пользования. Установлено место норм, регулирующих отношения долгосрочного временного пользования лесами, в системе права Украины, совокупность которых представляет собой простой правовой институт лесного права Украины.

Особое внимание уделено освещению правового регулирования процедуры предоставления права на долгосрочное временное пользование лесами, определению правового статуса участников этих правоотношений, а также правовых оснований передачи лесов в долгосрочное временное пользование. Раскрыто значение договора как основания возникновения указанных правоотношений, который в соответствии с требованиями Лесного кодекса Украины заключается между постоянным и временным лесопользователями. Высказано мнение о том, что договор долгосрочного временного пользования лесами является основным и обязательным условием передачи в пользование лесов, которые находятся как в государственной, коммунальной, так и частной собственности.

Исследована сущность правонарушения в сфере временного пользования лесами, под которым следует понимать противоправное виновное социально вредное деяние, посягающее на регламентированный порядок временного пользования лесами, и за совершение которого законодательством установлена юридическая ответственность. Констатировано, что типичными злоупотреблениями со стороны долгосрочных временных лесопользователей являются препятствование свободному доступу местных жителей в леса, возведение на взятых в пользование лесных участках капитальных сооружений, несанкционированная вырубка леса. Изучен зарубежный опыт борьбы с правонарушениями в сфере временного пользования лесами.

В результате проведенного исследования внесены предложения по усовершенствованию действующего законодательства Украины, регулирующего отношения долгосрочного временного пользования лесами.

Ключевые слова: долгосрочное временное пользование лесами, договор долгосрочного временного пользования лесами, полезные свойства лесов, рентная плата за специальное использование лесных ресурсов, правонарушения, связанные с временным использованием лесами.

SUMMARY

Mikulín D. M. Legal regulation of long-term temporary use of forests. – The manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Candidate of Juridical Sciences in specialty 12.00.06 – Land Law; Agricultural Law; Environmental Law; Law of Natural Resources. – Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

Dissertation is dedicated to the nature of legal regulation of long-term temporary use of forests.

The legislative definition of long-term temporary use of forests has been improved, the features of long-term temporary use of forests have been revealed, the place of regulations governing the long-term temporary use of forests in the system of the forest law of Ukraine has been stated.

Particular attention has been paid to highlighting the legal regulation of the procedure for obtaining the right on long-term temporary use of forests, along with the definition of the legal status of participants in these relationships, studying the offenses in the scope of the temporary use of forests, and the corresponding responsibility, as well as discovering the foreign experience of preventing legal offenses in the scope of temporary use of forests.

Based on the conducted research, dissertation formulates recommendations to amend current legislation in Ukraine in the scope of relations of long-term temporary use of forests.

Key words: long-term temporary use of forests, the contract of long-term temporary use of forests, useful features of forests, rent for the special use of forest resources, offenses in the scope of the temporary use of forests.

Відповідальний за випуск:

кандидат юридичних наук, доцент Суєтнов Є. П.

Підписано до друку 12.01.2017 Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам № 1934.

Друкарня

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77